

BASARABIA PRIN OCHII FOREIGN OFFICE ÎN ANII ÎNTREGIRII

Costel-Cosmin SÎRBU, Phd.

Univ. Al. I. Cuza, costel.sirbu@student.uaic.ro

Abstract: *Articolul urmărește să scoată în evidență contextul și rolul pentru care a fost realizată broșura „Bessarabia Handbook prepared under the direction of the historical section of the Foreign Office, No. 51, H. M. Stationery Office, London, 1920”, realizată sub îndrumarea istoricului G. W. Prothero, dar și modul în care vedeau că arată specialiștii de la Foreign Office și cei asociați lor din punct de vedere istoric, geografic, social și economic teritoriul Basarabiei în preajma Conferinței de Pace de la Paris, din 1919.*

Cuvinte cheie: *Basarabia, foreign office, G. W. Prothero, Pace, Paris, 1919.*

Spațiul românesc a intrat puternic în atenția Europei de Vest, a marilor puteri europene odată cu apariția „Chestiunii Orientale” în spațiul est-european datorate începutului decăderii Imperiului Otoman, care a dus la probleme diplomatice și politice în acest areal, mai ales că alte două imperii începeau să prindă forță. Este vorba de Imperiul Austro-Ungar și cel Rus.

Istoricii consideră începutul „Chestiunii Orientale” anul 1774, când Imperiul Otoman a suferit o grea înfrângere în fața Imperiului Rus. Faptul că această problemă atinge direct spațiul românesc se resimte încă din acest an. Atunci o parte din teritoriul uneia din Țările Române, Moldova, anume partea de nord a Țării de Sus, a fost anexat de Imperiul Habsburgic. Acestui teritoriu i s-a dat mai târziu (în 1849) de către austrieci denumirea de Bucovina (în germană Buchenland = Țara Fagilor), devenind ducat autonom, după ce inițial au numit-o Moldova austriacă.

Și ulterior „Chestiunea Orientală” imprimă efecte dezastruoase asupra teritoriilor românești. Pe lângă desele conflicte ce aveau loc între turci și ruși pe teritoriile locuite de români și folosind resursele principatelor românești, în anul 1812, după o altă înfrângere suferită de otomani, dar și datorită unor trădări, Moldova suferă din nou o amputare teritorială.

Prin tratatul de la București de pe 16/29 mai 1812, Imperiul Otoman cedează ilegitim partea de est a Moldovei dintre Prut și Nistru, Imperiului Rus, deși era doar un teritoriu vasal Imperiului Otoman. Prin statutul de vasalitate al Moldovei față de Poartă, teritoriul Moldovei nu putea să facă obiectul unei cedări teritoriale.

Chestiunea Orientală a adus și lucruri bune românilor. Slăbirea puterii turcilor și atragerea interesului Marilor Puteri față de problema românească a dus la formarea statului român prin unirea Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești, odată cu alegerea unui domnitor unic prin numele lui Alexandru Ioan Cuza, în ambele principate și la câștigarea independenței de către acesta în urma războiului împotriva Imperiului Otoman, prin susținerea militară a Rusiei la cererea acestora în războiul contra turcilor.

Interesul Marilor Puteri a apărut datorită faptului că România avea acces la Dunăre o arteră comercială importantă pentru comerțul Europei, iar mai târziu la Marea Neagră (1878). Cea mai mare putere economică navală a perioadei Marea Britanie începea să devină încet, încet interesată de modul cum se desfășoară lucrurile în tânărul stat, mai ales datorită ieșirii pe care o oferea Dunărea la Marea Neagră.

Rusia pune probleme bunului mers al navigației la gurile Dunării, „care ajunsese în stăpânirea gurilor Dunării, după răpirea Basarabiei (1812)”.

Astfel, „rușii făceau tot felul de greutatea navigației, închizând gurile fluviului și ruinând comerțul dunărean.”, din ceea ce aflăm din *Cartea Dunării*, lui Jean Bart. Despre acest lucru menționează și Gheorghe Bărbăntan, în articolul „Aspecte privind dezvoltarea navigației dunărene în spațiul românesc (1829–1878)”, citându-l pe I. Lupaș, din volumul *Istoria unirii românilor*, de la pagina 232, apărut la Cluj în anul 1937.

Astfel, Anglia mare putere comercială navală, era nevoită să lupte cu Rusia pentru gurile Dunării și să cunoască cât mai bine teritoriul și situația de pe teren a României. În acest fel ușor, ușor Anglia a devenit din ce în ce mai interesată de mersul lucrurilor de pe meleagurile românești.

Primul Război Mondial, va avea România și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de aceeași parte a baricadei, deși inițial România a stat o vreme în neutralitate (până în anul 1916) chiar dacă era parte a Puterilor Centrale, pentru ca la sfârșitul războiului să înceapă negocierile de pace și să se pună problema aplicării principiului dreptului la autodeterminare în Imperiul Austro-Ungar.

În acest context Marea Britanie stat din rândul celor învingătoare, devenea membru decizional în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, în care trebuia să se ia decizia recunoașterii unirii tuturor regiunilor românești pe baza hotărârilor luate de adunările de la Chișinău (27.03.1918), Cernăuți(28.11.1918) și Alba Iulia(01.12.1918).

Pentru a cunoaște situația în privința Basarabiei, Foreign Office, realizează pe lângă alte studii și un studiu în privința teritoriului Basarabiei, pentru a oferi delegaților britanici de la conferința de pace cele mai potrivite informații geografice, economice, istorice, sociale, religioase și politice.

Au fost realizate aproximativ 180 de asemenea broșuri, care conțin un studiu serios, bine elaborat ce au fost bine primite și în mediul academic[5], reprezentând descrieri conforme cu realitatea ale arealelor studiate în broșuri. Broșura realizată pe tema Basarabiei este cu numărul 51 din studiile realizate[3].

Pentru spațiul istoric românesc Patru broșuri sunt de interes pentru istoria noastră: *Rumania, Bessarabia, Bukovina, Transylvania and the Banat* [1].

Istoria, identitatea și teritoriul românesc al Basarabiei a fost studiat și în cadrul unor broșuri care nu abordează radiografierea unor anumite regiuni românești, ci prezentarea istoricului unor conflicte sau a unor tratate. Unul din aceste cazuri este studiul publicat în broșura „History of the Eastern Question”, în care este tratată apariția națiunilor afectate de „Chestiunea Orientală”, deci și a națiunii române pe lângă problema de bază a istoricului chestiunii datorate declinului Imperiului Otoman. De asemenea este prezentată și starea de spirit a națiunilor afectate de „Chestiunea Orientală” la momentul realizării studiului. Analize despre starea Basarabiei în anumite conjuncturi și despre istoricul acesteia găsim și alte broșuri ale seriei destinate conferinței de pace, precum: „Turkey in Europe”, „European coalitions, alliances, and Ententes since 1792”, „The Ukraine”, „International Congresses” sau „The Congress of Berlin, 1878”. Se găsesc și mai multe hărți realizate în „Maps of the Balkan Peninsula”, în care apare prezentat și teritoriul Basarabiei.

În nota editorului se menționează că informațiile istorice au fost scrise de personal specializat, care în cea mai mare parte și-au oferit serviciile fără a solicita remunerare, iar de secțiunea geografică s-a ocupat Divizia de Intelligence a Serviciului Naval al Amiralității, în timp ce Departamentul de Intelligence al Comerțului de Război s-a ocupat de partea economică.

Hărțile au fost realizate de Amiralitate, dar și de Secțiunea Geografică a Biroului General de Război, Divizia de Intelligence Militar.

Broșura a fost publicată și oferită publicului spre citire când Conferința de Pace era aproape de sfârșit în anul 1920 pentru a fi util studenților în istorie, politică, economie și afaceri externe, dar și oamenilor de afaceri și celor ce vor să călătorească în această regiune românească.

Acest studiu este împărțit în patru capitole principale: Geografie Fizică și politică, Istorie Politică, Condiții Sociale și Politice, Condiții Economice și conține un număr de 50 de pagini, care oferă o descriere amănunțită a stării Basarabiei.

În primul capitol la început nu se remarcă lucruri interesante, fiind descrisă poziția Basarabiei și granițele acestora, suprafața terenului, râurile și clima, dar și condițiile de sănătate precare din regiune. Lucrurile se schimbă la subcapitolul cinci intitulat „Rasă și limbă”.

Analiștii Foreign Office-ului observă bine că există o structură etnică eterogenă în Basarabia („extremely mixed”), remarcând de asemenea și faptul că Rusia a oferit rezultate eronate la recensământul din 1897(recensământ bazat nu pe declarația individuală obiectivă a individului, ci pe consemnarea funcționarilor a situației din teritoriu), în urma căruia locuitorii vorbitori ai limbii române au ieșit ca fiind 47,6 procente, care diferă mult de statisticile din 1891, cu doar 6 ani în urmă când românii erau 66 procente. De asemenea cercetătorii englezi afirmă și de anumite procente exagerate în privința proporțiilor românilor din Basarabia oferite de unii autori români.

Tratând problema denumirii autohtonilor și folosind cuvintele „The Moldavians (Rumanians) whatever figures be accepted”, oferă fără dubiu ideea că viziunea englezilor era în favoarea faptului că nu există nicio diferență între moldoveni și români, populația majoritară în Basarabia.

Realizatorii cercetării observă destul de bine și faptul că amestecul etnic este puternic în partea de nord în zona Hotinului, unde este o populație ucraineană numeroasă, dar și mai jos de linia imaginară pe care ei o trasează de la Reni pe Dunăre, până la Tighina pe Nistru, unde moldovenii nu mai sunt majoritari cu excepția unor zone ale regiunii Tighinei.

În privința structurii etnice a populației remarcă numărul foarte mare de evrei din orașele Basarabiei cu excepția Tighinei, Ismailului și Cetății-Albe, dar și faptul că rușii sunt în mare parte reprezentați de oficiali(administrație), soldați, oameni ai legii, dar și de familii importante ale orașelor.

Autorii menționează și de minoritatea germană ajunsă în Basarabia prin colonizarea în condiții favorabile, de bulgari și găgăuzi despre care menționează că s-au așezat în sudul Basarabiei, care au venit din Imperiul Otoman.

Nu sunt uitate grupurile etnice reduse ca număr de reprezentanți precum polonezii, grecii, armenii, dar și țiganii despre care afirmă că, deși puțini ar fi împrăștiați pe întreg cuprinsul Basarabiei.

La final acestui capitol sunt oferite două tabele cu informații legate de recensământul din 1897, cu principalele naționalități, dar și distribuția acestora pe unități administrativ-teritoriale. În paralel, oferă și tabelul cu statistica populației Basarabiei de la 1891, pe care o consideră mai veridică, prezentând și diferențele majore care apar.

În ceea ce privește ultimul subcapitol (Populație) din capitolul întâi, autorii oferă mai multe informații din care reiese o creștere continuă a populației Basarabiei, care la estimarea rusă din 1 ianuarie 1910 număra 2.441.200 locuitori, a ajuns la 1912 să numere 2.538.900 locuitori, pentru ca în plin război mondial să numere 2.686.600 locuitori.

În acest subcapitol este prezentat și un tabel al densității populației pe unități administrativ-teritoriale, pentru populația din anul 1912, dar principalele orașe ale Basarabiei: Chișinău capitala, Hotin, Soroca, Bălți, Orhei, Tighina, Cetatea Albă și Ismail.

Pentru anul 1914 este prezentată o statistică în ceea ce privește numărul emigrărilor și imigrărilor, numărul deceselor, al căsătoriilor, numărul de nașteri la mia de locuitori, care are valoarea 40,4.

Capitolul doi al studiului intitulat *Istorie politică* începe cu un sumar cronologic al principalelor evenimente din trecutul Basarabiei, care i-au influențat evoluția politică și începe de la anul 106 când Traian conducătorul Imperiului Roman cucerește Dacia, continuă cu invaziile migratorilor, cu extinderea românilor pe teritoriul Basarabiei, ocupațiile rusești în Basarabia, tratatele de pace cu implicații asupra Basarabiei și se încheie cu independența de la 1917, premergătoare Unirii cu România de la 1918.

În privința etimologiei cuvântului „Basarabia”, autorii mizează pe teoria clasică a preluării numelui de la dinastia Basarabilor.

În primele două subcapitole autorii relatează trecutul teritoriului Basarabiei pe scurt până în momentul anexării la 1812 de către ruși, când Basarabia ajunge să denumească teritoriul dintre Prut, Nistru și Marea Neagră, în urma tratatului de la București dintre Imperiu Otoman și Imperiul Țarist.

Broșura continuă cu un subcapitol, „Russian Rule” (Legea Rusească), în care descrie perioada în care Basarabia devenise parte a Imperiului Țarist după 1812, despre colonizări, mediul economic și social favorizant pentru aceștia. Autorii remarcă bine faptul că alogenii au acaparat comerțul și orașele, în timp ce moldovenii au fost lăsați în mediul rural. De asemenea, se punctează bine modul de rezistență al majorității românilor la rusificare, care pentru a se putea păstra în limba tradițiile și valorile românești, evitau să frecventeze cele câteva școli în limba rusă făcute de către ruși în Basarabia.

Acest lucru corespunde cu observațiile lui Ion G. Pelivan, care menționa: „Moldovenii preferă învățământului primar gratuit în limba rusă, învățământul plătit în moldovenește, cu practicanți independenți în afara școlii.” [4]

Studiul tratează în continuare subcapitolele: „Bessarabia reunited with Moldavia”, „Ruso-Turkish war. Bessarabia restored to Russia”, „Russian rule. Causes of dissatisfaction”, „European War. Choice of Rumania”, „Russian Revolution. Schemes for autonomy”, „Relations with the Ukraine”.

Capitolul III al broșurii „Social and political conditions” analizează climatul social și politic al Basarabiei, începând cu subcapitolul „Religious”, în care este tratată organizarea Bisericii din Basarabia începând cu 1812. De asemenea, este oferit numărul lăcașurilor de cult din anul 1870, care ajungea 833, pentru a ajunge la 929 în anul 1890, cu 1590 de clerici, la o populație ortodoxă de 1.220.439 locuitori și 421.120 non-ortodocși.

Următorul subcapitol tratează politica Basarabiei, pe care autorii o tratează pe scurt conturată pe baza structurii etnice a populației și a relațiilor dintre acestea, dar și pe baza relațiilor română-ruse.

Ultimul subcapitol analizează Basarabia din punct de vedere al educației. Se remarcă faptul că 90 procente dintre țăranii români erau analfabeți, în comparației cu alte grupuri etnice precum germanii, evreii sau polonezii, unde lucrurile stăteau mult mai bine. Argumentul pentru acest lucru este menționat și mai sus, unde s-a afirmat că românii basarabeni evitau învățământul pentru a-și păstra identitatea.

Capitolul IV „Economic conditions” (Condiții economice), analizează prin patru subcapitole mari „Means of communication” (Căi de comunicație), „Industry” (Industrie), „Commerce”(Comerț) și „Finance”(Finanțe), împărțite la rândul lor în mai multe subcapitole, starea economică a teritoriului dintre Prut și Nistru, din care reiese că Basarabia era redusă de conducerea țaristă la o regiune eminentamente agricolă, evitând să încurajeze semnificativ dezvoltarea industriei și a celorlalte sectoare economice.

Din lista bibliografică a autorilor se observă că acestea au folosit surse din autori românești(Zamfir C. Arbore, N. Iorga), surse rusești(D. Aitov, V.P. Semenov), dar și germane, britanice și ucrainene, împreună cu articole din presa vremii românești, ucrainene și rusești.

Analizând în ansamblu broșura Foreign Office-ului în privința Basarabiei, se poate remarca faptul că această prezintă cu adevărat realitățile Basarabiei, din trecutul acesteia și până la momentul realizării ei, George Walter Prothero, editorul general al acestei broșuri realizând o muncă extraordinară pentru aflarea realităților din Basarabia.

Pentru serviciile oferite Angliei în cadrul conferinței de Pace de la Paris din 1919, George Walter Prothero a fost numit Cavaler Comandor al Ordinului Imperiului Britanic, în anul 1920[2].

BIBLIOGRAFIE

1. Constantin Ardeleanu, Basarabia la sfârșitul Primului Război Mondial – Broșura Departamentului Istoric al Foreign Office-ului (1919), Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați, Seria 19, Istorie, tom IX, 2010, pp. 92.
2. Encyclopedia Britannica. 32 (12th ed.). London & New York. p. 186.
3. G. W. Prothero, Bessarabia, Handbook prepared under the direction of the historical section of the Foreign Office, No. 51, H. M. Stationery Office, London, 1920.(<https://www.wdl.org/en/item/9176/view/1/1/>)
4. Ion G. Pelivan, La Bessarabie sous le régime russe, Paris, 1919, p. 20.
5. M.I.N, Handbooks of the Historical Section, Foreign Office: The Near East: Review, în „The Geographical Journal”, vol. 56, nr. 4, octombrie 1920, pp. 314-316.